

ELS CEREALS: EVOLUCIÓ DEL CONREU, LES EINES I LA SEVA INCIDÈNCIA SOCIOECONÒMICA

Joan CASAMITJANA I FABREGAT

En un anterior article publicat a l'*Aplec de Treballs* número 20 miràvem de descriure les eines que havien estat emprades a la nostra comarca per al conreu de la vinya. Aquesta relació no pretenia ésser exhaustiva, ja que, per exemple, a partir de l'abandó de l'arada romana els tipus d'arades utilitzades foren variats, encara que basats en el mateix model. Per altra banda, quan parlem de comarca ho fem referint-nos a l'aspecte agrari, i per això volem tractar tan sols la part meridional de la Conca, és a dir l'estricta o vitícola, ja que la resta queda completament diferenciada quant a la mena de conreus que s'hi practiquen, dels quals no tenim un coneixement prou profundit.

Conjuntament amb el conreu de la vinya se n'establiren d'altres, més o menys importants o complementaris als ingressos familiars, ja que la seva aportació variava segons l'indret: els cereals (ordí, blat o civada), l'olivera, l'ametller i, allí on hi havia possibilitat de rec, les patates, mongetes, etc. Igualment en els anys de la Guerra Civil i la postguerra s'incrementà el de llegums —veça, erb o guixa—, com a alternativa al conreu de cereals i a fi de pal·liar la manca de fertilitzants.

En molts d'aquests conreus les eines podien ésser idèntiques o semblants a les de la vinya: en el cas de les manuals, l'aixadella, aixada, arpiots

o fanga; en el cas de les arades, les variants ja establertes. Però en el conreu dels cereals intervingueren eines i comportaments completament diferents, que intentarem descriure amb el mateix propòsit que ho férem amb les de la vinya.

En primer lloc hem de remarcar que els dos conreus es diferenciaven de manera palpable: les tasques per portar a terme una collita de raïm exigeixen una dedicació continuada, durant tot l'any, a part del lapse, encara que relatiu, entre la verema i la poda. En canvi, les dels cereals queden distribuïdes en etapes ben delimitades: la sembra, a la tardor; la recollida, a l'estiu següent, amb una d'intermèdia a la primavera per eliminar les herbes que poden ésser perjudicials per al creixement del cereal. Cadascuna d'aquestes tasques s'ha de fer amb unes eines ben concretes.

Segons expliquen els experts, els cereals han existit de forma salvatge o conreada des de la prehistòria, ja que han constituït part de l'alimentació de l'ésser humà o també dels animals; per tant, en el moment en què va intervenir l'acció de l'home, van aparèixer les eines, que podien haver estat manuals com les de la vinya: primer de fusta i després de ferro (per a aquests detalls us remetem als treballs dels arqueòlegs). Per la nostra banda, tot seguit esmentarem les que hem conegut per la pròpia vivència o per referències alienes properes.

Hem de tenir present que encara que la terra estigui composta d'elements que en principi constitueixen adob, sempre ha estat necessari aportar algun tipus de producte per ajudar al creixement i a la fructificació del cereal. Aquesta aportació s'ha pogut fer de diferent manera a través de la història: en temps llunyans, tot i que actualment sembla que encara s'aplica a països subdesenvolupats, el sistema consistia a abandonar el conreu en la parcel·la que es considerava exhaurida, i se'n treballava una de nova, potser es tornava a la primera quan s'estimava que ja s'havia refet.

A continuació, esmentarem els mètodes d'adobament dels quals hem tingut coneixement:

a) Els grans propietaris disposaven d'un o més ramats de bestiar oví, que eren introduïts a la parcel·la, de manera que al mateix temps que amb la pastura eliminaven herbes, deixaven els seus excrements damunt el sòl, amb les consegüents substàncies que, una vegada enterrades, produïen adob.

b) Tots els residus de la quadra on estava ubicat l'animal de treball o els que produïen els de corral o d'altres.

c) Qui no disposava de cap d'aquests recursos, que fins entrat el segle xx eren la majoria, havia de seguir un procediment més primari: la família enviava els fills menors, que no eren aptes per a dedicar-los al treball de la

terra, amb una senalla i una pala, a recollir els excrements que tot tipus d'animal deixava pels carrers del poble o pels camins del terme municipal.

d) Un cop treballada la terra que s'havia de sembrar, generalment amb una fanga, per disposar de terra solta i terrossada, s'agafaven feixos de brossa de bosc, es repartien de forma regulada per sobre del sòl, es tapaven amb la terra, arrencada amb un estri anomenat *rascle* (fig. 1), i es deixava un forat per on s'introduïa foc i es deixava que anés cremant. Un cop extingit el foc, el pagès escampava la terra cremada amb la cendra, de forma que quedés ben repartida, ja que es considerava que aquesta amalgama proporcionava un cert adob, possiblement pobre, però suficient per a l'època: aquest sistema era anomenat *fer formiguers*.

Totes aquestes opcions van anar desapareixent quan a començaments del segle xx van aparèixer els adobs químics —nitrogen, fòsfor i potassa—, que, barrejats amb les degudes proporcions, eren aportats a la terra a l'hora de sembrar.

Començant, doncs, per la sembra, passarem a relatar les diverses etapes que comportava aquest conreu. Fins a mitjans del segle passat es feia de la manera següent: amb la terra lliure d'herbes, plana i amb un mínim de terrós, i aprofitant la humitat d'alguna pluja de tardor, el pagès menava l'arada *romana* i obria solcs paral·lels amb una distància aproximada d'uns 20 cm, de manera que, en obrir-ne un, en quedés tapat l'anterior; darrere d'ell hi anaven dues persones: una portava una senalla amb la llavor, que distribuïa a raig dins el solc, i l'altra amb una senalla d'adob químic amb el mateix procediment. Algunes vegades, aquesta segona persona havia de portar acoblada al braç una mena de mànega perquè el vent no llencés l'adob

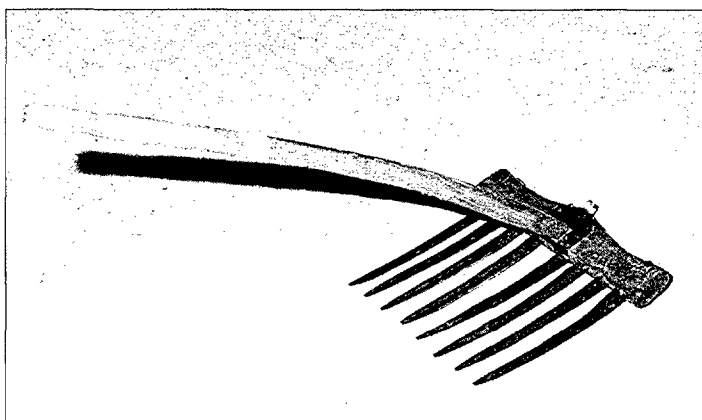

Figura 1.
Rascle.

fora del solc, la qual cosa hauria estat “imperdonable”. Aquestes tasques eren quasi totalment encomanades als elements familiars pertanyents al sexe femení, però, en el cas d'intervenir un home, es feia càrrec de l'adob pel fet d'ésser molt més pesant i també perquè hi havia qui creia que la dona era més sensible a l'hora de distribuir la llavor, ja que s'havia de calcular molt bé la quantitat que durant el dia s'havia d'anar repartint per la terra que es treballava, cosa no gens fàcil com hom pot suposar. Amb el temps es suprimí aquest seguiment darrere el solc i es passà a la fórmula d'anar escampant prèviament la llavor i l'adob per la parcel·la, i després llaurar darrere ja amb una pala giratòria —de vegades amb les pales retallades, sistema que va significar l'abandó definitiu de la *romana*. Aquesta feina quedà ja més a mans dels homes, encara que, si en mancaven a la família, igualment la feia una dona; en tots els casos, un cop o dos al dia, la terra sembrada era esplanada amb una taula i un home a sobre arrossegada per l'animal, a fi de fer-la més compacta i facilitar la germinació del cereal. Amb la incorporació de la maquinària s'enginyaren uns dipòsits escampadors d'adob i unes màquines sembradores de llavor, que feren el repartiment més eficient.

Un cop acabada la tasca de sembrar, toca esperar que la humitat faci germinar el cereal i que la temperatura el faci créixer. Fins a la primavera, moment en què poden aparèixer herbes que en dificultin el desenvolupament i que el pagès sempre ha procurat eliminar. Darrerament, amb l'aparició al mercat d'herbicides selectius i la manera d'aplicar-los, primer amb motxilles, després amb dipòsits arrossegats per l'animal i, finalment, amb tractor amb les corresponents varetes extensibles, aquest problema ha quedat solucionat; abans d'arribar aquesta solució, l'únic procediment consistia a anar seguint la parcel·la sembrada amb una aixada petita (fig. 2), manejable amb una mà, i a arrencar l'herba “una a una”; com que l'esforç físic era mínim, perquè l'eina pesava poc —a part d'haver de portar tot el dia l'esquena doblegada—, aquesta tasca era encarregada quasi totalment a les dones de la casa, i s'hi afegia algun menor si no tenia classe al col·legi; algunes vegades s'ajuntaven les dones de dues famílies per fer-la més amena. Així que el camp era net, tocava esperar altre cop que les pluges i la temperatura primaverals portessin el cereal a bon terme per a la propera aparició del gra. Una vegada aquest arribava al punt de maduració era qüestió de tallar les tiges, és a dir la sega. Com?

Podem suposar que en temps prehistòrics el sistema consistia en una eina de sílex, que ja s'usava com a pedra de tall per a altres tasques. Tanmateix, nosaltres ens cenyirem als estris que hem conegut.

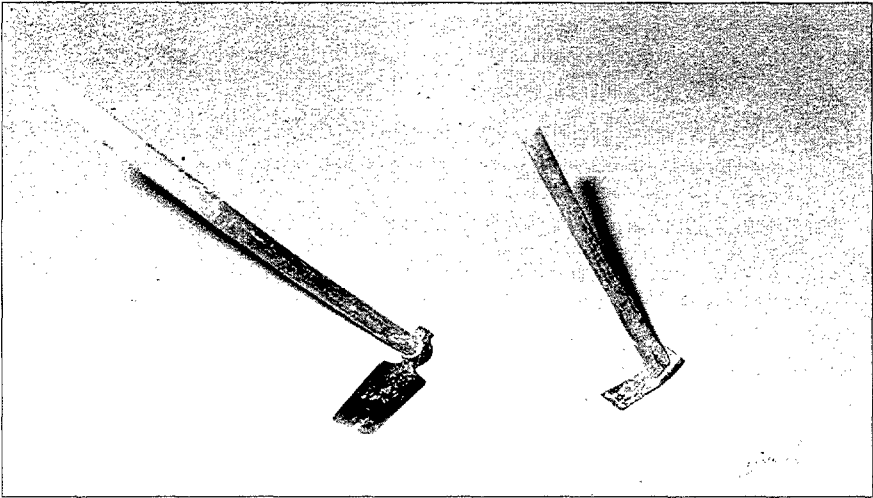

Figura 2. Aixades petites.

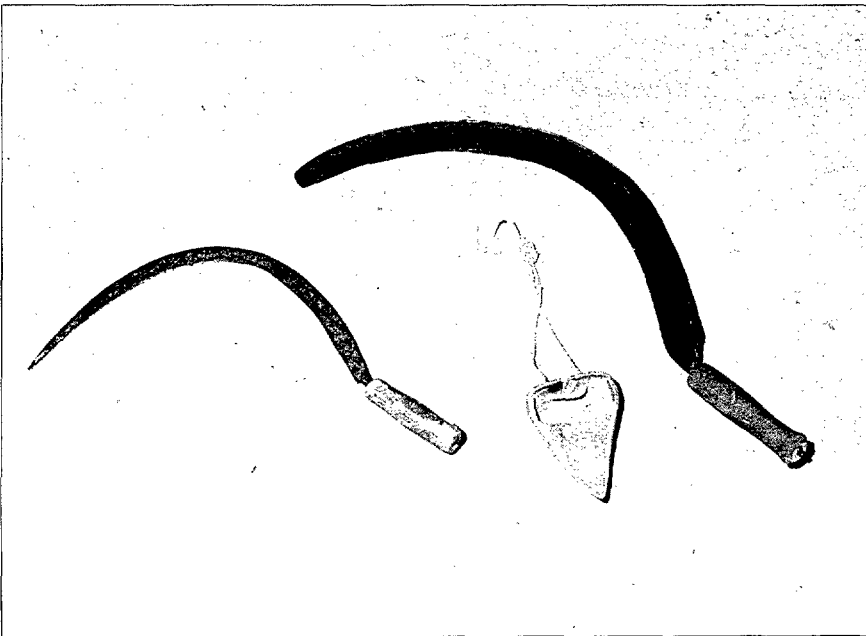

Figura 3. Falç, volant i esclopet.

a) La *falç* (fig. 3) era una eina de fulla dentada semicircular que acabava en punxa, s'agafava amb la mà dreta i l'esquerra s'emprava per agafar el grup de tiges que s'anava tallant i dipositar-les a terra a manats; s'establí el costum de subjectar amb aquesta mà un estri anomenat *esclopet* (fig. 3), que servia per agafar més messes i també per protegir la mà de les ferides que podia ocasionar el maneig de la falç.

b) El *volant* (fig. 3) era un altre estri semblant a la falç, però més allargat i més obert, amb la fulla més ampla i el tall llis en lloc de dentat.

c) La *dalla* (fig. 4), de fulla tallant, llisa, més allargada i més ampla que el volant, una mica còncava, l'amplada de la qual va disminuint fins a arribar a un final punxegut; porta un mànec llarg, que s'ha de manejar amb les dues mans i que permet treballar quasi dret; deixa el cereal ajaçat en filera, per la qual cosa és necessari que una altra persona vagi darrere del segador amb un *rampill* (fig. 5), per formar els manats, feina que generalment era encarregada a una dona.

d) *Màquina garbelladora* (fig. 6). Aquí ja queda eliminat en part l'esforç humà, ja que aquesta màquina era arrossegada per un animal; es componia d'una serra de tall dentat que es movia arran de terra de manera molt ràpida gràcies al corresponent engranatge; unes aspes anaven dipositant les messes en una plataforma que les deixava a terra en forma de manats, graduables, a voluntat del pagès, segons el volum de messes hagudes; la plataforma, que era extensible per fer el treball, s'havia de plegar per al transport de la màquina. Com que un cop plegada, l'amplada d'eix de les rodes no s'ajustava a les roderes que els carros marcaven als camins, en alguns pobles fou usada una altra plataforma amb rodes més baixes, tipus carreta, amb un eix de l'amplada adequada, on se subjectava la màquina, cosa que en feia més còmode el trasllat (fig. 7).

e) Els manats que es feien quan se segava el cereal amb qualsevol d'aquestes eines es lligaven en feixos amb una corda de trena d'espart; una *garba*, si eren col·locats alternant la direcció de les espigues, o una *vigatana*, si eren col·locats en una mateixa direcció. Si es lligava en garba es feien piles de deu, un *cavalló*; si es lligaven amb vigatana, s'apilaven dretes, un bon nombre adossades, fent una filera en forma de teulada per protegir les espigues de la pluja, si era el cas.

Les eines esmentades, que anaven evolucionant per l'ordre en què les hem esmentat, durant un bon període de temps varen funcionar indistintament segons els llocs i el volum de producció de cada família. La tasca de segar va ésser eliminada amb la vinguda de la segadora lligadora, que, com el seu nom indica, quan tallava el cereal ja lligava el manat i el deixava a

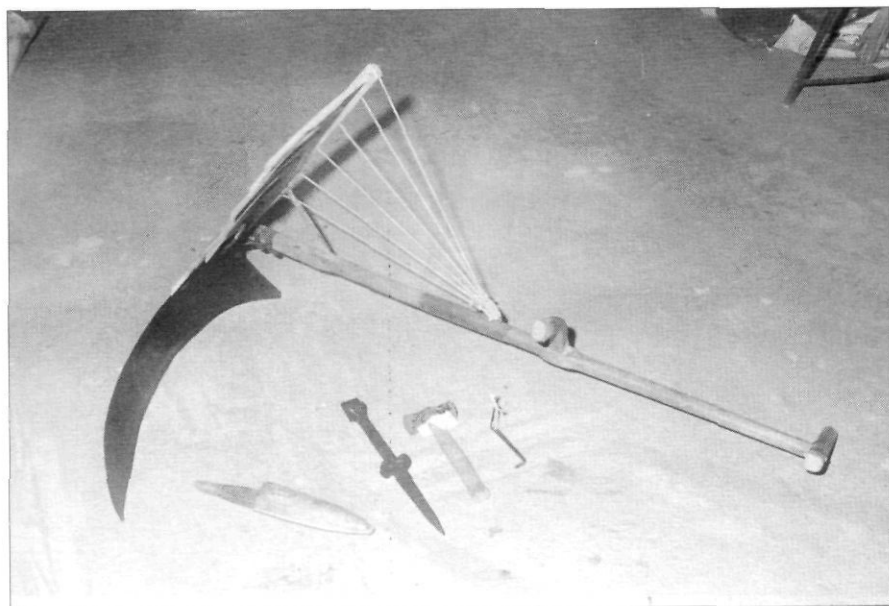

Figura 4. Dalla i estris d'esmolar.

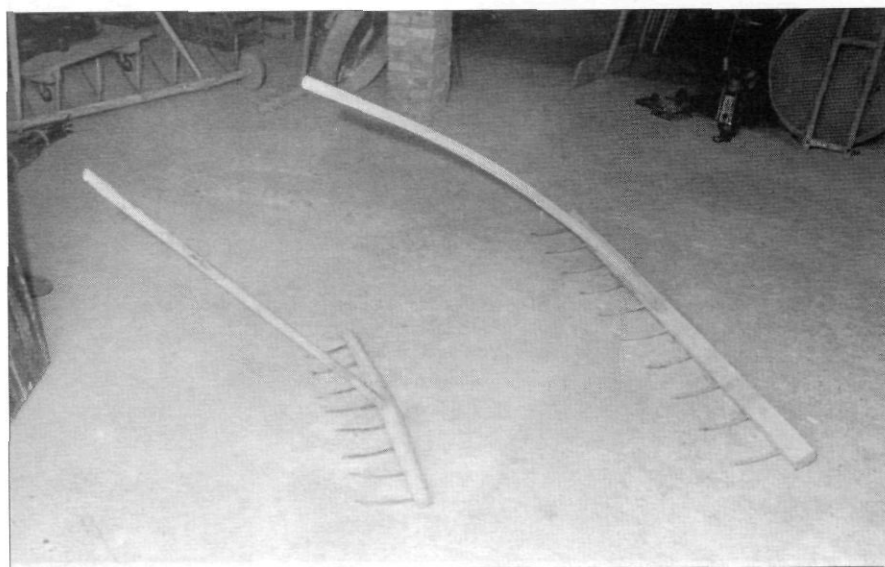

Figura 5. Rampills per manejar a mà.

Figura 6. Màquina garbelladora

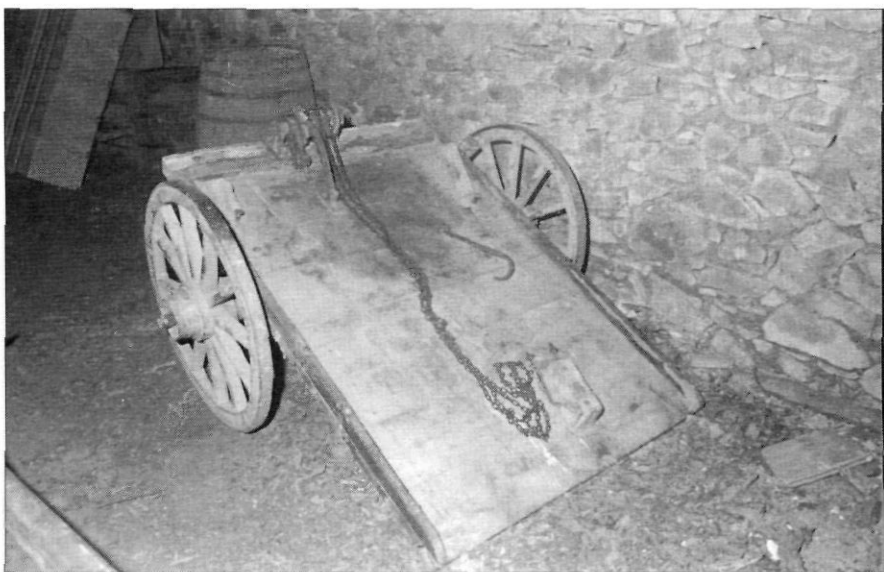

Figura 7. Plataforma per transportar la màquina garbelladora.

terra. Només calia apilar aquestes vigatanes. Si bé en zones més cerealistes aquesta màquina tingué una acceptació general, en la comarca que conec no va ésser així, ja que necessitava la força d'arrossegament de dos animals o bé d'un tractor, cosa no gaire freqüent encara a les nostres contrades en l'època que descrivim (no hem pogut localitzar cap exemplar d'aquesta màquina).

Així que estaven les garbes o vigatanes apilades, hi havia una feina complementària: arreplegar les espigues que en tot el tràngol de la sega podien haver quedat trencades i escampades pel camp. D'entrada s'havia fet a mà, agafant-les una a una, més tard amb un *rampill* estirat amb la mà, sempre a càrrec de les dones o de menors (fig. 5), després es passà a fer-ho amb un rampill més ample, que ja havia d'ésser estirat per un home, ajudant-se amb una corda passada pel cos en forma de bandolera; finalment es féu amb un rampill escara més ample, arrossegat per la força d'un animal amb un home dirigint-lo com si fos l'esteva d'una *arada* (fig. 8).

Acabada tota la tasca de la sega, es deixava que el cereal reposés uns dies a la pila perquè acabés d'assecar-se, després es batia, és a dir: se separava el gra de la palla i es trinxava perquè la consumissin els animals de treball o perquè els fes de jaç, també als animals de corral. Aquesta feina era molt important ja que representava la culminació d'un procés que, a més, resultava molt complex pel fet d'ésser necessari tot un reguitzell d'eines diferents de les que s'usaven en altres conreus.

En un principi podem suposar que es feia colpejant les messes amb unes barres o amb trenats de vegetals flexibles per sacsejar el gra i després separar-lo amb l'ajuda del vent o amb algun estri tipus garbella. També devien fer córrer els animals de treball per damunt de les messes esteses, de manera que el gra, amb el frec violent de les potes, es desprenia. Deixant de banda aquestes suposicions, parlem dels sistemes que hem conegut o dels que hem tingut constància.

En primer lloc, s'havia de disposar d'un espai circular —l'era— de més o menys superfície, aproximadament 20 metres de diàmetre, que variava segons les possibilitats del pagès; el terreny havia de ser dur, per no aixecar pols en tot el moviment de batre. En algunes masies o eres de propietaris importants, el sòl estava recobert de lloses de pedra; la majoria però havia d'endurir el terreny anyalment: aprofitaven la pluja o regaven l'era, la recobrien de palla i l'amaçonaven passejant per damunt un *rodet de pedra* (fig. 9).

En el moment d'engegar la feina de batre s'havia de netejar aquesta palla, i es transportaven les garbes o vigatanes des del camp fins a l'era;

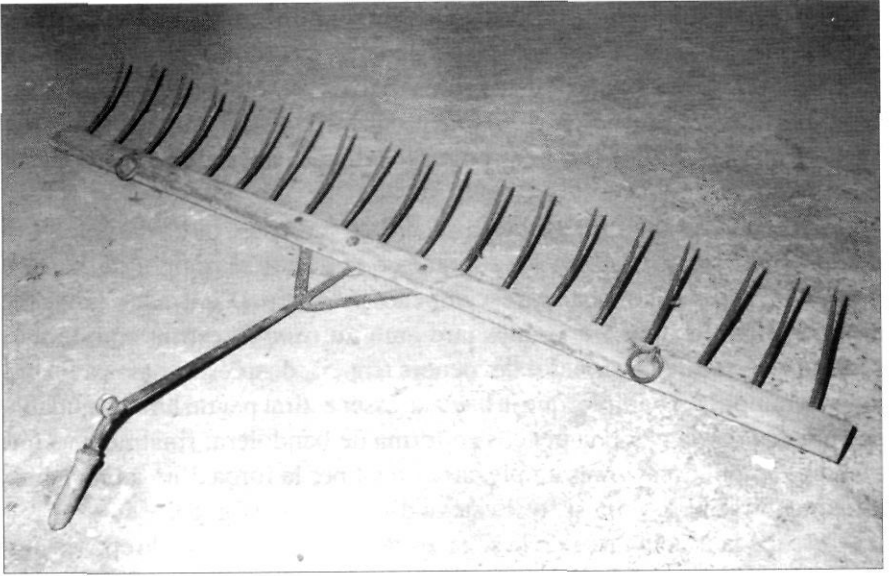

Figura 8. Rampill arrossegat per un animal.

Figura 9. Rodet de pedra.

abans que els camins fossin adequats a l'amplada dels carros o en les famílies que no en tenien, el transport s'havia de fer a l'om de l'animal: damunt d'una albarda llisa es col·locaven en els dos costats les *escaletes*, on eren lligades (fig. 10a i 10b). Amb el carro, com que el material no era gaire pesant, s'havia de procurar portar el màxim volum possible, fent que les messes excedissin un metre per cada costat de l'estructura del carro. Aquesta dimensió s'aconseguia col·locant una mena de xarxa d'espart al fons; davant, un cercle de ferro que passava per damunt les anques de l'animal; per sobre, unes estaques de fusta punxegudes clavades a la barana del carro, que s'anomenaven *estaquirots* (4 o 6), i darrere, un quadre de fusta adossat que s'anomenava *escaleta*. La càrrega anava lligada amb un teixit de cordes tibades amb unes *politges* de fusta o de ferro (fig. 11); aquesta tasca es procurava fer en hores en què la temperatura de juliol o d'agost no fos excessivament elevada, ja que amb la calor es podien desprendre una gran quantitat d'espigues; aquest condicionament comportava que el pagès hagués de sortir completament de nit i deixar aquesta feina a mig matí.

Així que les messes eren dipositades a l'era, s'estenien en tota la seva extensió i en la quantitat que el pagès considerava que podia manipular durant la jornada de treball. Un rodets de pedra de forma cònica era arrossegat per l'animal, que anava donant voltes, sempre seguint una trajectòria contrària a la de les agulles del rellotge; passada una estona, el mateix animal arrossegava un *trill*, que en el transcurs del temps adoptà diverses formes. Primerament consistí en una plataforma quasi plana, a la part inferior de la qual hi havia incrustades unes fulles tallants, que potser en temps reculats havien estat de pedra i després de ferro; el trill era arrossegat per un animal que el feia passar per damunt del cereal amb una persona asseguda al damunt per fer més pressió (fig. 12a i 12b); més tard s'usà un *rodets* o *curra* de fusta dura, d'uns 30 cm de diàmetre i forma una mica cònica, clavetejada per llengüetes de ferro amb tall; l'animal que l'estirava havia de córrer, per fer més eficaç la destrossa de la palla amb el moviment ràpid de les potes i el rodets saltant (fig. 13); posteriorment es va construir un trill compost per tres corrons de fusta, on també es clavaven llengüetes de ferro o d'acer; eren acoblats l'un darrere de l'altre i coberts per una taula de fusta amb un seient, per la qual cosa el pes resultava ja més considerable i, per tant, es treballava amb més efectivitat (fig. 14); finalment foren utilitzats uns *trills compostos* per diversos rodets de pedra estrets i ajuntats per un eix, separats per uns espais on s'hi incorporaven unes fulles d'acer que giraven a molta velocitat per l'acció d'un engranatge multiplicador (fig. 15). Tot el matí i, a vegades, una porció de tarda era el temps que necessitava el pagès per realitzar

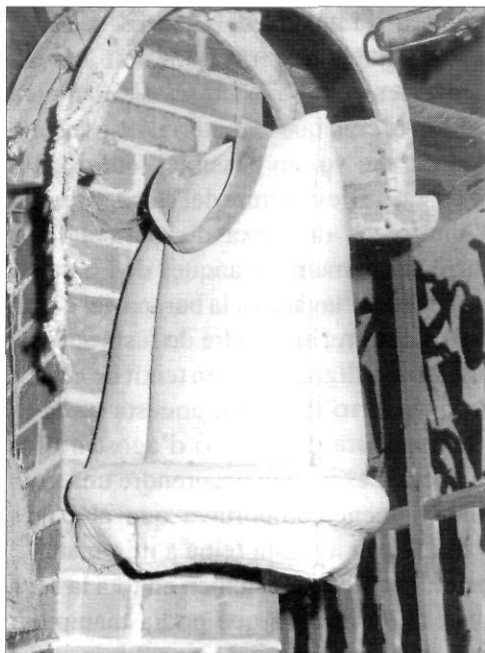

Figura 10a. Albarda per col·locar damunt del llom de la mula.

Figura 10b. Escaletes per ajustar a l'albarda.

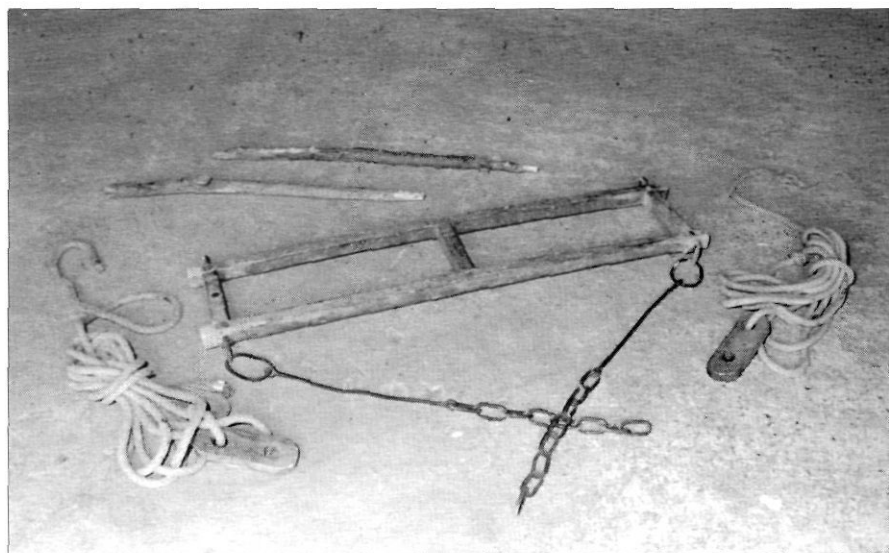

Figura 11. Estris per carregar les garbes al carro.

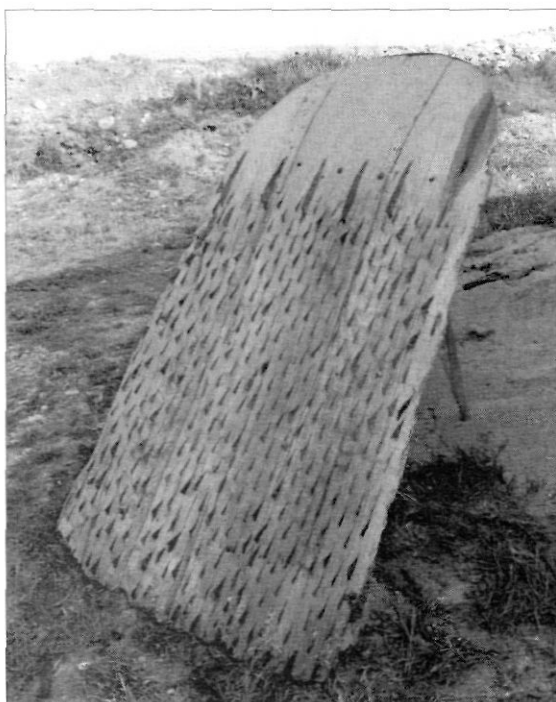

Figura 12a. Trill pla amb pues de ferro.

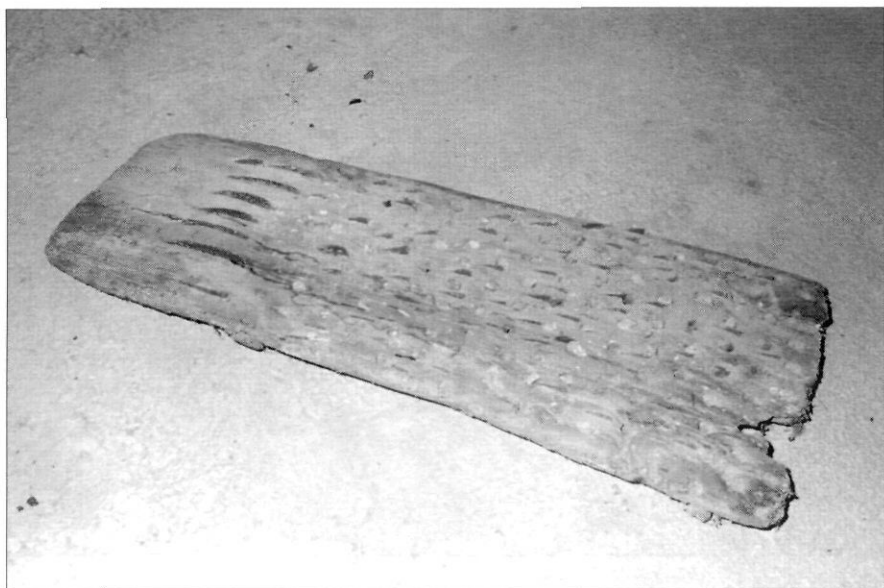

Figura 12b. Trill pla amb pues de pedra.

Figura 13. Curra o rodet de ferro.

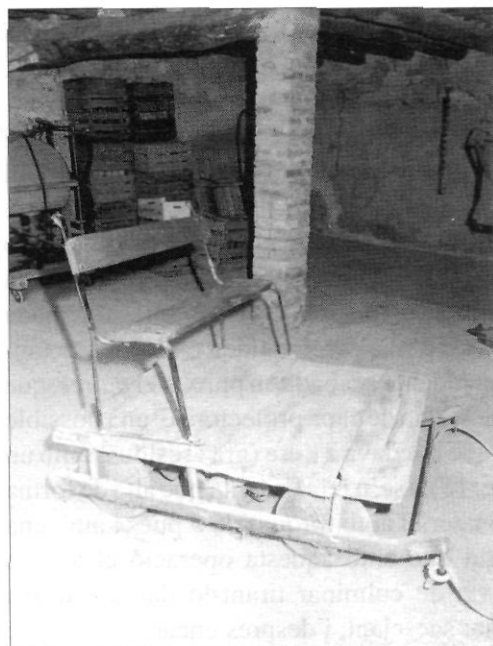

Figura 14. Trill amb tres corrons.

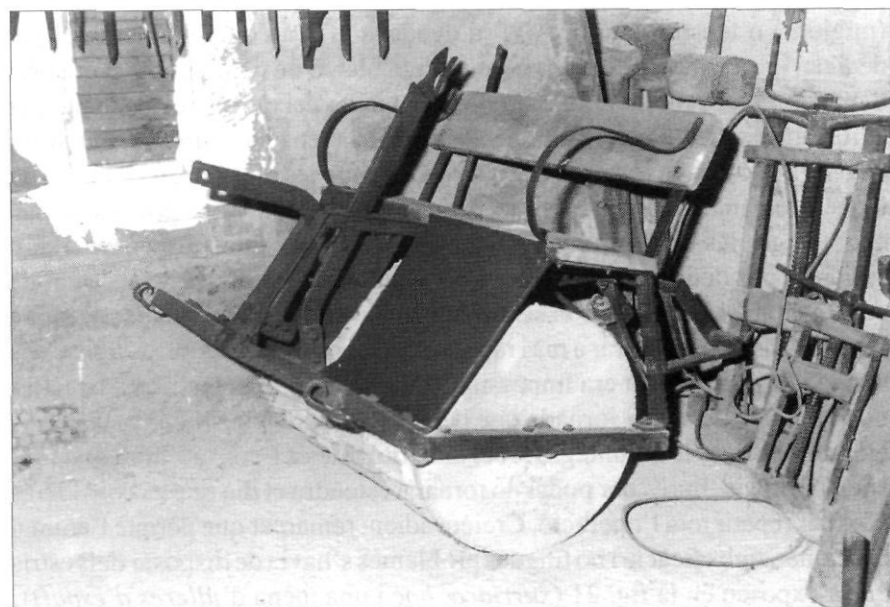

Figura 15. Trill compost.

aquesta feina, en el transcurs de la qual s'havia de voltejar el cereal diverses vegades amb una *forca* de dues pues per sacsejar el gra (fig. 16) i, finalment, passar el rodet de pedra perquè quedés dipositat al fons de l'era.

Arribats en aquest punt, es treia la palla a fora, abans amb forques de dues o tres pues, i ja en la nostra època de treball amb una mena de rampill anomenat *setrot* o *diable*, que es manejava sacsejant-lo caminant endarrere. Es passava un altre *rampill oblic*, amb les pues de fusta o també de ferro manejat a mà (fig. 17), per recollir la palla més triturada (el boll). Tota la palla, amb l'ajuda d'una forca grossa de diverses pues, era emmagatzemada a la pallissa o pallera, però igualment podia ésser apilada en forma rectangular o circular, rematada amb un pendent i acabada en punxa: el *paller*, que era recobert de terra enfangada que servia de capa protectora d'una possible pluja. Seguidament, es recollia el que quedava a l'era (gra i residus) amb un *tiràs* i *escombres fetes de botja* (fig. 18), i se'n feia una pila poc alta de forma rectangular per ventar tot aquest material amb forques de 5 pues i amb una *pala de fusta* (fig. 16). Com sigui que amb aquesta operació el gra no quedava suficientment net, s'havia de culminar tirant-lo damunt d'una garbella (*erera*), que s'havia d'anar sacsejant, i després encara passant-ne una porció petita per una erera més petita, el *porgador* (fig. 19), això suposant que el vent fos regular i favorable, preferentment marinada (migjorn) o mestral (serè). Així ja quedava el gra completament net per dedicar-lo a farina de consum humà, si era blat, o bé per a pinso, si era ordi o civada. Si el vent no era favorable s'havia de deixar per a l'endemà; per evitar aquest inconvenient algunes famílies usaven una *màquina ventadora* (fig. 20), que estava formada per unes pales situades dins un tambor de fusta i que eren manejades per mitjà d'una roda volant, que, gràcies al seu engranatge, les feia girar a molta velocitat, cosa que provocava l'aire suficient per llençar el gra ja net i els residus a fora per separat. Hem de constatar que el maneig de la semimàquina resultava més aviat pesat, ja que la roda s'havia de fer girar a mà i ràpidament, perquè les eres no eren situades al nucli urbà, i per tant era impossible aplicar l'energia elèctrica a aquelles màquines. Si durant la jornada que hem descrit hi havia amenaça de pluja, era imprescindible amuntegar tot el material estès a l'era "a l'hora que fos" i deixar espais lliures per poder-lo tornar a estendre el dia que es considerés apte per repetir tota l'operació. Creiem adient remarcar que perquè l'animal funcionés amb eficàcia i no tingués problemes s'havia de disposar dels estris que s'exposen en la fig. 21 (*xurriaca*, *boç* i una mena d'*ulleres d'espart*).

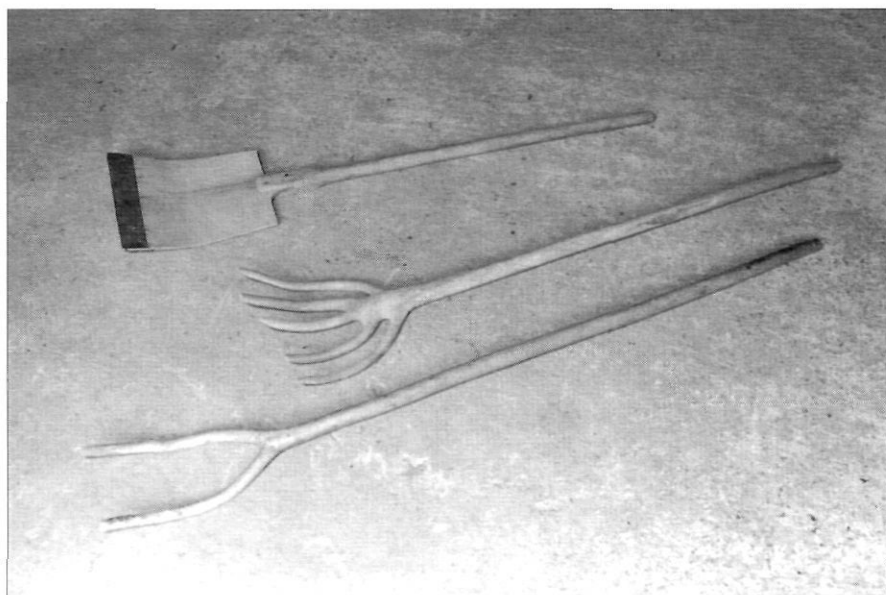

Figura 16. Forques i pales.

Figura 17. Rampills per separar la palla.

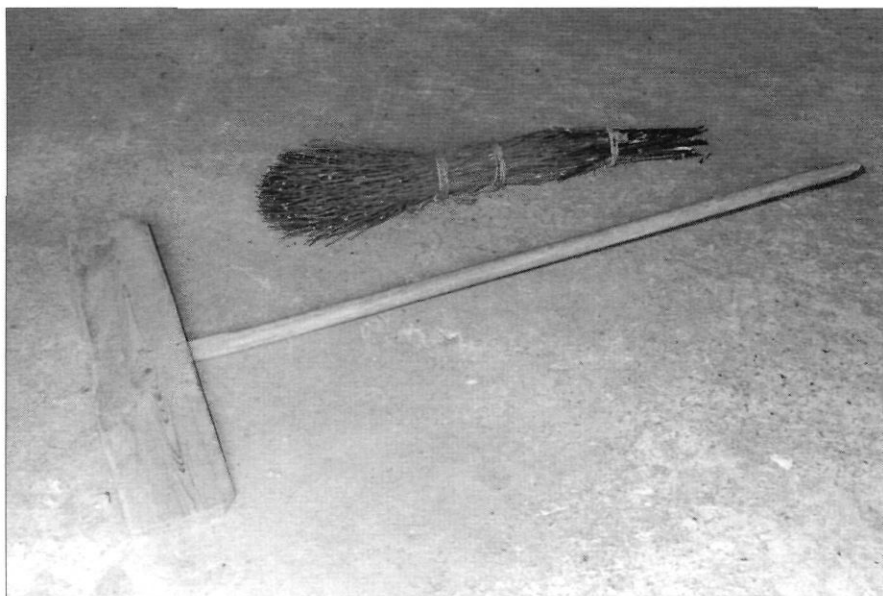

Figura 18. Tiràs i escombra per amuntegar gra i boll.

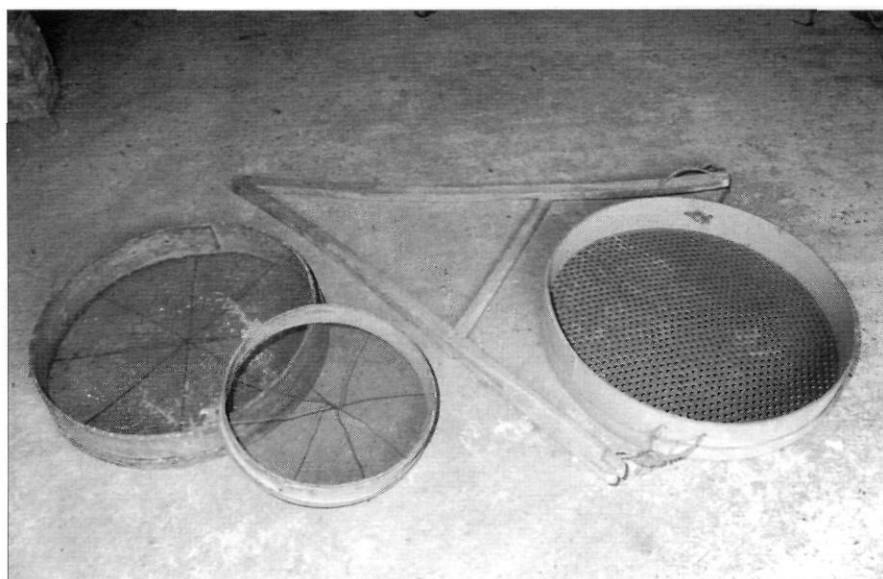

Figura 19. Garbelles per a blat i per a ordi, i un porgador.

L'arribada de la màquina batedora propicià una revolució en la manera de batre, ja que quedava eliminada d'un cop tota la munió de tasques que s'havien de dur a terme durant la jornada de treball. A Barberà, a mitjans de la dècada dels anys 20, ja fou instal·lada en un lloc fix una batedora, que gestionaven els pagesos modestos adscrits a la Societat, moguda per electricitat; aquesta iniciativa innovadora, per l'època, potser fou excessivament prematura, ja que, segurament pel desconeixement dels mecanismes de funcionament, s'hagué d'abandonar. A finals de la primera meitat del segle xx a la comarca ja funcionaven amb normalitat diverses màquines batedores, unes de fixes mogudes elèctricament i d'altres que, mogudes per un tractor, es podien desplaçar.

La gran transformació vingué amb l'aparició de la segadora batedora (recol·lectora, "collitadora" o "cosetxadora", com popularment era coneguda, castellanitzant-ne el nom). El servei que ofereix ha deixat obsoleta tota la parafernàlia que comportava la recollida dels cereals i ha alliberat així el pagès d'aquesta tasca, que, si ens hem explicat bé, haureu pogut comprovar que era duríssima i eminentment absorbent. De totes aquestes dades referents a les formes de treball i eines necessàries per al conreu dels cereals, abans de mecanitzar-se totalment, se'n poden treure tota una sèrie de consideracions que no voldria defugir de fer-les evidents i que es poden catalogar per parts.

En primer lloc ens podríem preguntar on eren sembrats els cereals. En part, en terres que per la seva altitud eren propenses a gelades o, si més no, adverses a la maduració del raïm o que feien inviable el conreu de la vinya. N'hi havia que eren arrabassades al bosc o en parcel·les de rec, en les quals la regulació de l'aigua feia necessària l'alternança amb el conreu de patates, mongetes, blat de moro o d'altres. També se'n sembraven en camps on s'havia arrencat la vinya per deixar reposar la terra uns quants anys abans de replantar-la; així mateix, en bancades de ceps alternades, que podien ésser de 6 o de menys de 4 metres d'amplada. Pel que fa a aquestes darreres, almenys al nostre poble, funcionava un conveni interessant: en les terres treballades en parceria, el cereal obtingut era íntegrament per al parcer, sense que n'hagués de donar cap part al propietari, que ja es considerava pagat perquè l'adob aportat al cereal repercutia en l'augment de la producció de la vinya, beneficiós per als dos. Actualment l'ús de la maquinària ha deixat fora de joc aquesta modalitat de sembra entre les bancades, i amb la important arrencada de vinyes que s'ha produït, la sembra dels cereals es du a terme d'una manera extensiva, sense condicionaments de lloc.

Figura 20. Màquina ventadora.

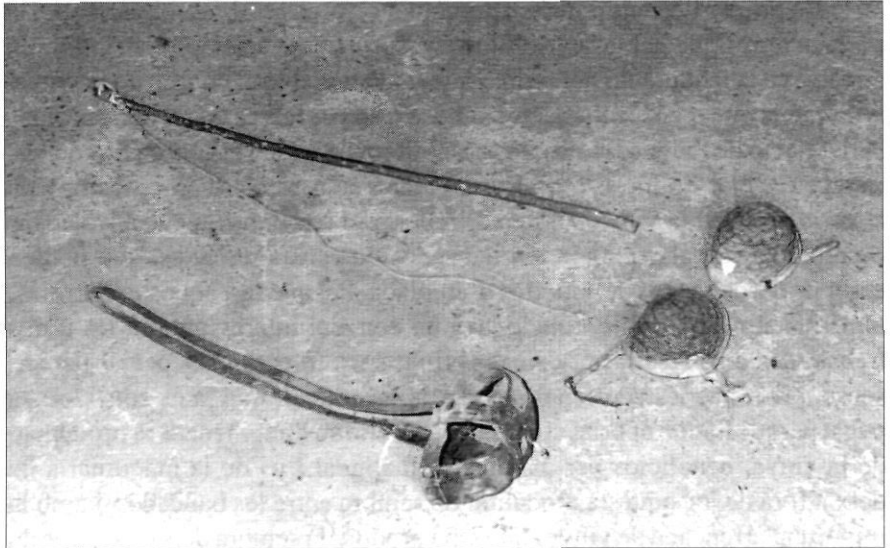

Figura 21. Xurriaca, boç i ulleres d'espart.

És interessant poder demostrar gràficament l'increment evolutiu que ha sofert el conreu dels cereals a la nostra comarca en detriment del de la vinya; amb aquest propòsit he intentat trobar estadístiques que ho confirmin i, per tant, he connectat amb organismes que disposen de les dades comparatives dels anys 60 del segle xx per comparar-les amb les de finals del segle xx; he de lamentar que, malgrat que els funcionaris que gestionen aquestes institucions m'han ofert tota mena de facilitats per a la consulta de la documentació o dels arxius que estan al seu càrrec —cosa que els he d'agrair especialment—, els resultats han estat més que decebedors per poc fiables, atès que presenten greus contradiccions. Sembla que, per una banda, els pagesos hagin fet les seves declaracions partint dels interessos o necessitats conjunturals, potser en part fruit de la desconfiança ancestral envers les administracions; per altra banda, els encarregats de coordinar les dades potser les han menyspreat i tan sols les han considerat un acte de compromís protocol·lari, sense tenir en compte el valor estadístic que podien tenir per al futur. Sigui el motiu que sigui i sentint-ho molt, no puc oferir a l'estudiós dades concretes i raonables sobre la palpable realitat que ha suposat el creixement de les terres dedicades al conreu dels cereals, sobretot de l'ordi, perquè el blat ha quedat quasi anul·lat, cosa que ha alterat en part el paisatge de colors de la nostra comarca.

Partint de la base que el cultiu de la vinya havia estat prioritari a la comarca, podem deduir que els ingressos que del seu producte s'obtenien representaven el pes econòmic d'una família pagesa. Així doncs, els cereals, amb les excepcions que vulguem introduir de famílies o de pobles, els podríem considerar un element de subsistència, és a dir, la família que produïa prou blat per transformar-lo en la farina necessària per abastar-se de pa tot l'any i també la civada o l'ordi suficient per al pinso de l'animal de treball o de corral, es considerava econòmicament estabilitzada. Els ingressos del vi podien anar destinats a les inversions per a la producció o per a l'activitat familiar, però si eren escassos les inversions es podien aparcar esperant un moment millor; si la família tenia assegurades les necessitats de cereals —emmarcades en el context del nivell de vida de l'època— es podia considerar solvent i no abocada a la misèria. Aquesta penúria sols es manifestà en la postguerra i en algunes famílies que no disposaren de la cobertura cerealista.

Les condicions estructurals esmentades podien comportar, per contra i encara que inconscientment, unes situacions inquietants i diferents de les produïdes per al conreu de la vinya. El cep, com a arbust o com un arbre, amb les arrels clavades a la terra representa un element consolidat i permanent:

si és conreat adequadament, podrà produir més o menys o la collita quedar minvada o fins i tot aniquilada per alguna plaga, però la planta es manté immutable. En canvi, el conreu dels cereals i els resultats que se n'obtenen són renovables anyalment. Per tant, qualsevol influència puntual meteorològica que li sigui desfavorable, a la qual el pagès ha d'assistir impotent, li desmunta tot el comportament quotidià. Actualment, amb els canvis haguts en el conreu dels cereals i amb les eines emprades per les famílies pageses que continuen practicant-lo —que ja són poques, a causa de la gran inversió que comporta i de la gran extensió de terra que exigeix, molt sovint inassequible— aquest cultiu ja pot representar un ingrés important, cosa que descarta la condició de subsistència. Ara pot originar altres problemes interns o externs, alguns cops importants i no minimitzables, però que en aquest treball no ens correspon exposar. És interessant remarcar que el canvi tan radical esdevingut en el conreu dels cereals s'ha produït en un curt espai de temps, tampoc no gaire llunyà, ja que la nostra generació l'ha vist evolucionar en menys de mig segle, a la darrera part del segle xx.

La feina de batre desestabilitzava la vida del pagès: l'alteració del temps de descans, que generalment resultava escàs, segons la circumstància diària; variacions en l'alimentació, amb la intenció que fos més rica calòricament, a fi de fer més suportable la inclemència del treball, però que podia tenir la seva contrapartida, ja que a vegades produïa malestars estomacals o intestinals que podien tenir conseqüències funestes.

Amb tots els fets exposats no voldríem passar per alt que durant un llarg període de temps, en el conreu dels cereals, el paper de la dona fou del tot indispensable: en la sembra, en l'eliminació d'herbes, en l'ús de la falç i com a membre del grup familiar amb paral·lelisme de treball; en el seguiment de la dalla i de la garbelladora, acostant els manats a l'home, que els lligava; en la batuda, ja que, si bé la majoria (no totes) al matí estaven lliures de les feines de l'era, a la tarda havien d'estar presents des de la recollida de la palla fins a l'amuntegament del gra i residus i en la tasca de garbellar per ajudar a netejar fins a la darrera partícula que el vent no s'emportava; en l'establiment de la batedora, tot i que quedaven molt limitades les hores de dedicació, també era imprescindible la seva col·laboració en l'apropament de garbes a la màquina. Com a mostra que la seva presència fou una peça clau en les tasques de recollida dels cereals relatarem un fet ocorregut al Barberà d'abans de la Guerra Civil: l'escola de la Societat, que tenia molta cura que els infants no es perdessin cap dia de classe, com a entitat privada, podia modificar les dates de vacances estiuenques, que programava per als dies

que durava la sega i a la tarda, la batuda, perquè les mares poguessin emportar-se els menuts a la finca o a l'era a les hores que elles havien de ser-hi, al mateix temps els més grans podien ajudar en les feines complementàries. A més, les dones tenien una feina afegida: a part de les tasques de la sega, en què la seva presència era inqüestionable, en les altres feines del camp, com en la batuda o en el conreu de la vinya, les dones que al matí estaven exemptes d'ajudar, era del tot preceptiu que als volts del migdia portessin el cistell amb l'olla del dinar cuit a casa fins a la finca on treballaven els homes de la família, encara que fossin a una hora de distància del poble. Per tant, establert el fet palpable de la importància de l'actuació de la dona en les feines del camp i, sobretot, en el conreu dels cereals, resulta una mica tòpic parlar de la incorporació de la dona al mercat de treball com un fet modern, ja que ha quedat prou clar que en el món pagès aquesta incorporació ja era patent des de temps immemorials. A més, aquesta dedicació l'havien de compaginar amb les feines de casa: animals de corral, cuina, neteja, etc., i això sense l'ajuda de cap tipus d'electrodomèstic. Actualment, amb les modificacions hagudes, les dones i de retruc els menors i l'home també, val a dir-ho, han quedat deslliurats de l'explotació que representà per al pagès el conreu dels cereals fins a la meitat del passat segle, perquè li comportava un esforç físic i moral difícil de superar, motivat pel manteniment d'una rotació vital però precària del seu model de vida. La introducció total de la maquinària ha eliminat una situació que l'únic que ens demostra, a part d'algunes actuals i caricaturesques representacions de la sega i la batuda, el retard estructural que dominava el món pagès, que l'evolució de la realitat ha esfondrat fins a l'abisme dels records, els quals mantenim molt presents, però sense cap mena d'enyorança.